

Попович О. В.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»***Томаш Л. В.,***кандидат юридичних наук,
в.о. директора
Буковинської державної сільськогосподарської дослідної станції
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України*

ЗАМІНА ПОКАРАННЯ ЯК СПОСІБ ДОТРИМАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Анотація. Запровадження заміни смертної кари довічним позбавленням волі стало одним із важливих кроків наближення України до міжнародної спільноти, як незалежної європейської держави. Євроінтеграційні процеси та приведення національного законодавства до вимог міжнародних стандартів вимагає його законного та обгрунтованого виконання, оскільки гуманне ставлення до засуджених є чи не одним із найважливіших проявів демократії. Реалізація гуманізації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі повинна стосуватися реформування механізмів регулювання та організації діяльності установ виконання покарань, підвищення взаємодії цих установ з іншими правоохоронними органами й громадськістю, удосконалення діяльності з виправлення та ресоціалізації засуджених. У зв'язку із цим, не вичерпують своєї актуальності дослідження проблем довічного позбавлення волі як виду покарання за чинним кримінальним законодавством України. Стаття присвячена дослідженню кримінально-правових проблем заміни довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі. Наголошено, що законодавець встановлюючи відносно визначені межі позбавлення волі від п'ятнадцяти до двадцяти років у випадку заміни довічного позбавлення волі не наводить критеріїв, якими повинен керуватися суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі. В зазначеному контексті особливого значення набуває формалізація критеріїв оцінки ступеня виправлення особи, якими повинен керуватись суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі у випадку заміни довічного позбавлення волі, оскільки саме поведінка особи є тим вирішальним чинником у формуванні як позитивних, так і негативних установок особи. Зроблено висновок щодо необхідності проведення експериментальних розвідок із впровадження певного підходу в діяльності конкретних виправних установ, результати яких здатні продемонструвати як вади, так і переваги тієї або іншої позиції та слугували б поштовхом у подальших наукових пошуках означеної проблеми.

Ключові слова: покарання; довічне позбавлення волі; позбавлення волі; індивідуалізація покарання; заміна; невідбута частина покарання; виправлення; право на надію; критерії.

Постановка проблеми. Охорона та захист прав громадян, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні потребують сучасної чіткої правової регламентації. Основоположним у цьому питанні стало рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), прийняте 12 березня 2019 року у справі «Петухов проти України» № 2. Відповідно до останнього констатовано порушення Україною ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в частині застосування національними судами до осіб покарання у виді довічного позбавлення волі без можливості перегляду справи з подальшим звільненням від покарання. Крім того, в зазначеному рішенні ЄСПЛ справедливо резюмується відсутність в Україні дієвого механізму забезпечення прав довічно засуджених осіб, оскільки помилування Президентом України, яке залишається єдиною можливістю для довічно позбавлених волі осіб пом'якшити їх покарання, є «сучасним еквівалентом королівської прерогативи помилування» (п. 180 рішення) [1].

Вищезазначене обумовлює посилення уваги наукової спільноти до питань дотримання та захисту прав і свобод осіб, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні.

Стан дослідження. Дослідження окремих проблем заміни невідбутої частини покарання більш м'яким займались такі вітчизняні вчені, як Ю.В. Баулін, А.А. Березовський, П.С. Берзін, І.Г. Богатирьов, Р.І. Брящей, В.М. Бурдін, В.П. Герасименко, О.П. Горох, С.В. Данелян, О.О. Дудоров, О.Ф. Ковітіді, І.В. Красницький, В.М. Куц, В.Т. Малярєнко, В.О. Меркулова, К.В. Михайлов, А.А. Музика, Є.С. Назимко, О.М. Нізамітдінова, Є.О. Письменський, Ю.А. Пономаренко, М.В. Романов, С.М. Сабанін, В.І. Тютюгін, О.В. Ус, В.В. Устименко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, С.І. Халимон, П.В. Хряпінський, І.І. Чугуников, С.Д. Шапченко, Л.В. Яковлева, С.С. Яценко та інші. Проте й на сьогодні не вирішено всі спірні питання та не досягнуто одностайності щодо важливих теоретичних і практичних питань у означеному аспекті.

Мета статті полягає у з'ясуванні кримінально-правових проблем заміни довічного позбавлення волі на покарання

у виді позбавлення волі з формулюванням пропозицій щодо їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі державотворення Україна посідає чи не перше місце серед європейських країн за кількістю «довічників». Інститут довічного позбавлення волі є невід'ємним елементом логічно побудованої системи кримінальних покарань, яка дає суду можливість, застосовуючи покарання, здійснити його індивідуалізацію, врахувавши ступінь тяжкості скоєного кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) правовому регулюванню цього виду покарання присвячена ст. 64 КК України, а законодавче визначення відповідного поняття відсутнє взагалі. У науковій літературі довічне позбавлення волі, хоча і визначається по-різному, змістовно трактується однозначно. Так, С.Я. Бурда визначає довічне позбавлення волі як «найбільш суворий вид основних покарань, передбачених чинним КК України» [2, с. 209]. На думку Л.О. Мостепанюк, довічне позбавлення волі – це «найтяжчий вид основних покарань, що полягає в довічній (пожиттєвій) ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого злочину, від суспільства в спеціальних кримінально-виконавчих установах» [3, с. 11]. Б.О. Кириш вказує, що довічне позбавлення волі «...є заходом примусу, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні умисного особливо тяжкого злочину, і полягає у безстроковій (до кінця життя, пожиттєвій) ізоляції засудженого від суспільства шляхом тримання його у спеціально призначених для цього кримінально-виконавчих установах» [4, с. 271].

З огляду на зазначені визначення можемо констатувати, що зміст цього виду покарання становить ізоляція засуджених осіб від суспільства, обмеження спілкування засуджених, як із законослухняними громадянами, які знаходяться на волі, так, і в тому числі з іншими засудженими. Принагідно зазначимо, що держава повинна створювати відповідні умови за яких, відбувається соціалізації осіб, які вчиняють такі злочини, а не обмежуватися їх ізоляцією, оскільки загальновідомо, що головною метою покарання, в т. ч. у вигляді довічного позбавлення волі є виправлення особи. Відсутність дієвих механізмів стимулювання виправлення засуджених до довічного позбавлення волі може бути прирівняна до різновиду катування та нелюдського поводження.

Зазначене підтверджується і Проектом КК України, ст. 3.1.6 якого присвячено довічному ув'язненню: «полягає у безстроковому триманні та ресоціалізації засудженого в пенітенціарній установі». Таким чином, автори Проекту КК України через поняття визначають і мету покарання, що, крім тримання, передбачає і ресоціалізацію. Як слушно резюмує Н.А. Мирошніченко довічне ув'язнення – це покарання покликане не лише захистити суспільство, соціальний баланс, воно повинно ще й трансформувати особистість: відродити, реабілітувати, реінтегрувати. Правила колективного життя засновані на повазі, свободі, порядку, у разі їх порушення караються ізоляцією, дистанцією порушника від суспільства, яка ще й спрямована на примирення його із собою та з іншими. Ув'язнення покликане висловити державний осуд протиправної поведінки, виразити негативну моральну і правову оцінку як самого порушення, так і суб'єкта, що його вчинив, а у деяких випадках – захистити

злочинця від негативної суспільної думки, нездорової реакції у вигляді самосуду [5, с. 184].

Експерт Харківської правозахисної групи Андрій Діденко зазначає, що в усіх цивілізованих державах довічні вироки не є остаточними [6]. Так, кримінальне законодавство більшості держав тією чи іншою мірою передбачають можливість коригування первинно призначеного покарання у виді довічного позбавлення волі, що розглядається як реалізація права на надію. Способами такого коригування найбільш суворого заходу карального характеру визначаються: 1) пом'якшення (зменшення (зниження) строку) цього покарання (ст. 78 КК КНР); 2) заміни цього покарання позбавленням волі на певний строк (абз. 3 ст. 38а КК Болгарії, ст. 60 Кримінального закону Латвії); 3) заміни подальшого відбування цього покарання позбавленням ч. 4 ст. 58 КК Білорусі; 4) умовно-дострокове (умовне, дострокове) звільнення від відбування цього покарання (США, Угорщина, Франція, КНР) [2, с. 272-273].

В Україні способами коригування довічного позбавлення волі, відповідно до рішення Конституційного Суду України № 6-р(П)/2021 від 16.09.2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) обрано інститути умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та/або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким [7]. На реалізацію зазначеного, Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» [8] від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX доповнено п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України, а ст. 82 викладено у новій редакції.

Заміна невідбутої частини покарання розглядається як дострокове за певних умов звільнення особи від одного покарання, яке вона відбуває з одночасним призначенням їй іншого, «нового» більш м'якого покарання [9, с. 93]. Висловлюючи заперечення з приводу такого трактування, П.Л. Фріс зауважує, що заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України) не належить до звільнення від покарання, адже у випадку застосування цієї норми не відбувається звільнення, а здійснюється лише заміна одного (більш тяжкого виду покарання) на інший (більш м'який) його вид [10, с. 407]. Про заміну покарання як самостійного правового інституту, який претендує на виділення з інституту звільнення від покарання та його відбування, пише О.В. Ус, яка, щоправда, визнає, що при застосуванні заміни покарання вирішуються питання, пов'язані з повним або частковим звільненням від відбування покарання [11, с. 246-247]. Однозначно заперечувати проти такого підходу немає сенсу, оскільки при заміні особа, справді, продовжує відбувати покарання, хоча й інший його вид. Можливі непорозуміння з цього приводу, з одного боку, зумовлюються розміщенням норми про заміну покарання більш м'яким у розділі

кримінального закону про звільнення від покарання та його відбування, з іншого – правовою природою та внутрішньою суттю заміни покарання, розуміння якої пов'язано з фактичним звільненням від одного покарання і призначенням нового. Свого часу подібну точку зору висловлював Л.Є. Орел, котрий відзначав таке: «Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким означає, що засуджений фактично достроково звільняється від відбуття більш тяжкого виду покарання [12, с. 71].

За твердженням В.П. Герасименка, заміна покарання – це своєрідний комплексний кримінально-правовий інститут, при застосуванні якого вирішуються питання, пов'язані як із призначенням покарання, так і зі звільненням від відбування покарання. На думку дослідника, своєрідність заміни полягає в тому, що вона здійснюється в декілька етапів: а) призначення вироком суду певного (згодом замінюваного) виду покарання; б) звільнення особи від призначеного покарання в цілому або частково (у цьому вбачається схожість інституту заміни покарання з інститутом звільнення від покарання або його відбування); в) зрештою, заміна всього або невідбутої частини призначеного раніше покарання іншим його видом [13, с. 18].

Відповідно до ч. 5 ст. 82 КК України передбачено, що покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання.

В контексті досліджуваної проблеми можна відзначити прогресивний характер положень вітчизняного кримінального закону, адже, його норми закріплюють можливість корегування державою заходів карального впливу під час реалізації однієї з найсуворіших форм кримінальної відповідальності – довічного позбавлення волі. Крім того, як слушно зазначає Є.О. Письменський принцип індивідуалізації покарання має діяти не лише при призначенні покарання, а і під час його відбування [14, с. 362]. Разом з тим, законодавець встановлюючи відносно визначені межі позбавлення волі від п'ятнадцяти до двадцяти років у випадку заміни довічного позбавлення волі не наводить критеріїв, якими повинен керуватися суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі.

Немає сумнівів у тому, що відсутність зрозумілих критеріїв застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким у випадку заміни довічного позбавлення волі може негативно вплинути на ефективність покарання загалом. До того ж проблема повинна розглядатись під кутом потенційно високого корупційного ризику, який можливий при невинуватій судовій дискреції. Тому основний шлях удосконалення кримінального законодавства в зазначеній частині полягає в максимально можливій конкретизації та формалізації підстав і правових умов заміни покарання.

Вважаємо, що оптимальним варіантом вирішення означеної проблеми у випадку заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк є формалізація критеріїв оцінки ступеня виправлення особи, якими повинен керуватись суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі, оскільки саме поведінка особи є тим вирішальним чинником у формуванні як позитивних, так і негативних установок особи. Такого роду критерії оцінки ступеня виправлення особи виконуватимуть роль орієнтирів для судді при обранні конкретного строку позбавлення волі. При цьому суд при оцінці та врахуванні зазначених критеріїв оцінки ступеня виправлення особи

повинен виходити з того, що більший строк позбавлення волі має бути призначене лише у випадку якщо менший строк не забезпечує досягнення цілей покарання.

Водночас зауважимо, що чинний КК України дає лише загальне уявлення про моменти, які необхідно врахувати, не містячи роз'яснень щодо оцінки поведінки засудженого за визначеними показниками. Тому на практиці оцінка зводиться до простої констатації обставин, а наведені критерії, незважаючи на їхню уявну розгалуженість, не відповідають висунутим до них вимогам, зокрема: вони не можуть бути виміряні у будь-яких кількісних одиницях виміру; між названими характеристиками поведінки засудженого не завжди спостерігається достатньо стійкий та помітний зв'язок; використання їх як критерію оцінки не є простим; деякі з них не вирізняються узгодженістю та об'єктивністю [15, с. 135].

На думку Є.О. Письменського для оцінки виправлення засудженому мають присуджуватися певні бали з урахуванням поведінки в процесі відбування (виконання) покарання, які можуть нараховуватись співробітниками кримінально-виконавчих інспекцій та адміністрацій виправних установ за конкретні, умовно кажучи, добрі вчинки: відсутність стягнень, участь у самодіяльності, сумлінне виконання трудових обов'язків тощо [14, с. 383].

У доктрині кримінального права зустрічаються і противники використання методів кількісних ознак та бальних одиниць для вирішення питання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким. Так, І.С. Яковець зазначає, що незважаючи на наочність методу кількісних ознак, проведення оцінки з закріпленням за кожною ознакою та показником відповідного числового еквіваленту може призвести до формалізації цієї складної процедури, до невинуватих суджень, коли не будуть враховуватись численні окремі особливості того чи іншого засудженого. Щодо використання методу бальних одиниць, то він вимагає уведення умовного еталону, що практично неможливо здійснити, оскільки кожен засуджений характеризується властивими лише йому якостями та ознаками [16, с. 142]. Вчена стверджує, що об'єктивно оцінити ступінь виправлення особи, а тим більше, чітко визначити критерії такої оцінки неможливо, необхідним є запровадження практики доведення не ступеня виправлення засудженого, а обставин, які свідчать про його залишення небезпечним для суспільства з покладанням обов'язку такого доведення на адміністрацію колонії, а визначення доцільності застосування заохочувальних інститутів – на судові органи [16, с. 141].

З наведеного випливає, що об'єктивно оцінити ступінь виправлення особи, а тим більше чітко визначити критерії такої оцінки при виконанні покарання, досить складно. Тому основну увагу персоналу органів і установ виконання покарань, інших інституцій, залучених до цього процесу, слід зосереджувати на створенні умов, за яких засуджені мали б можливість самостійної зміни свого ставлення до життя, отримання необхідних навичок для повернення в суспільство. Останнє забезпечується й завдяки ефективній організації соціально-виховної роботи з особами, що відбувають кримінальне покарання.

Однак, незважаючи на це, – як переконливо зауважує Л.В. Яковлева, – теорія кримінального права виходить із положення, відповідно до якого про людину судять за її вчинками, а не думками. Тому поведінка є практично єдиним критерієм, за яким оцінюється ступінь відповідності дій людини висунутим до неї з боку суспільства вимогам і рівень готовності особи вести із цим суспільством конструктивний діалог [14, с. 389].

Висновки. Щоб визначити конкретний строк позбавлення волі при заміні покарання у виді довічного позбавлення волі, судам необхідні певні орієнтири, роль яких могли б виконувати формалізовані критерії оцінки ступеня виправлення особи, оскільки саме поведінка особи є вирішальним чинником формування як позитивних, так і негативних установок особи. У зв'язку з цим, доцільною та обґрунтованою є розробка формалізованої системи оцінки ступеня виправлення особи, яка дозволяла б обґрунтувати визначення конкретного строку позбавлення волі у випадку заміни покарання у виді довічного позбавлення волі. Це в свою чергу, обумовлює необхідність проведення експериментальних досліджень із впровадження певного підходу в діяльності конкретних виправних установ, результати яких здатні продемонструвати як вади, так і переваги тієї або іншої позиції та слугували б поштовхом у подальших наукових дослідженнях означеної проблеми.

Література:

1. Тишківський Ю. Пом'якшення покарання у вигляді довічного позбавлення волі: що пропонують законодавці. *Юридична Газета*. 2021. 17 березня. URL: <https://cutt.ly/c1N0aFL> (дата звернення 01.12.2022).
2. Бурда С.Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі за КК України як альтернатива смертної кари. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 4. 2013. С. 207-215.
3. Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: автореф. ... дис. канд. юрид. наук спец. : 12.00.08. Київ, 2005. 16 с.
4. Кириш Б. О. Покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць*. 2010. Вип. 1. С. 266-286.
5. Мирошниченко Н.А., Басалюк Н.В. Покарання за злочини: новий концепт *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 180-186.
6. Константінова Н. Без шансів вийти на волю. Україна – лідер серед європейських країн за кількістю «довічників». *Радіо Свобода* 2021. 23 липня. URL: <https://bit.ly/3I50iY> (дата звернення 12.12.2022).
7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16.09.2021 № 6-р(П)/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 80. Ст. 5079.
8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини : Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 88. Ст. 5462.
9. Письменський Є.О. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: деякі кримінально-правові проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Випуск 6. Том 2. С. 93-96.
10. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання доповнене і перероблене. Київ : Атіка, 2009. 512 с.
11. Ус О.В. Заміна покарання за КК України. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої регламентації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовт. 2011 р. / редкол. : В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. Харків : Право, 2011. С. 245-249.
12. Орел Л. Щодо питання умовно-дострокового звільнення від покарання. *Радянське право*. 1968. № 11. С. 70-74.
13. Герасименко В.П. Заміна покарання більш м'яким при його відбуванні за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2007. 20 с.
14. Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 728 с.
15. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. 768 с.
16. Яковець І.С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія. М. : PRI, 2012. 212 с.

Popovych O., Tomash L. Penal substitution as a means of compliance and protection rights and freedoms of persons sentenced to life imprisonment in Ukraine: statement of the problem

Summary. The introduction of replacing the death penalty with life imprisonment became one of the important steps in bringing Ukraine closer to the international community as an independent European state. European integration processes and the bringing of national legislation to the requirements of international standards require its legal and justified implementation, since humane treatment of convicts is almost one of the most important manifestations of democracy. The implementation of the humanization of the execution of punishment in the form of life imprisonment should relate to the reform of the mechanisms of regulation and organization of the activities of institutions for the execution of punishments, the improvement of the interaction of these institutions with other law enforcement agencies and the public, and the improvement of activities for the correction and resocialization of convicts. In connection with this, do not exhaust their relevance of studying the problems of life imprisonment as a type of punishment under the current criminal legislation of Ukraine. The article is devoted to the study of the criminal legal problems of replacing life imprisonment with imprisonment. It is emphasized that the legislator, establishing relatively defined limits of imprisonment from fifteen to twenty years in the case of replacement of life imprisonment, does not indicate the criteria by which the court should be guided when determining a specific term of imprisonment. In this context, the formalization of criteria for assessing the degree of correction of a person, which should be guided by the court when determining a specific term of imprisonment in the case of replacing life imprisonment, becomes of particular importance, since it is the behavior of the person that is the decisive factor in the formation of positive, and negative attitudes of the person. A conclusion was made regarding the need to conduct experimental investigations with the introduction of a certain approach in the activities of specific correctional institutions, the results of which can demonstrate both the disadvantages and advantages of one or another position and would serve as an impetus for further scientific research of the specified problem.

Key words: punishment; life imprisonment; imprisonment; individualization of punishment; substitute; unserved part of the sentence; correction; the right to hope; criteria.